

У пописном дијелу дефтера налазе се подаци значајни за упознавање друштвено-економских, етнографских и демографских прилика подручја на коме је попис вршен. Поред пописа насеља, они садрже и податке за историјску географију, као и оне који се односе на административно-управну припадност и подјелу територије на којој је попис извршен. Опширни пописни дефтери имају и податке о личностима које су имале истакнутији положај у друштву, војсци, у управи и у вјерској организацији. Већу важност имају и по томе што се у њима налазе и пописи домаћинстава с именима домаћина на селу и у граду, као и спискови с именима других група становништва. Нијесу без

значаја ни подаци о вјерској припадности становништва на које се попис односи. Најзад, дефтери су врло значајни и по чињеници да је Црна Гора у то вријеме била подијелена на нахије: по дефтеру из 1521. имала је шест нахија, а по другом (1523) — седам. То се мора имати у виду због каснијих тврдњи (Ердељановићевих) према којима је Црна Гора најраније средином XVII в. била подијелена на нахије.

Ова свеска садржи студијски дио публикације и потпуно издање дефтера у факсимилу, док ће репродукована обрада са потребним предговором као и са рјечником термина и регистрима бити објављена у другој свесци.

Ђ. Пејовић

Неке примједбе на књигу др Николе Вукчевића, „ПИТАЊЕ БОЈА НА ЦАРЕВОМ ЛАЗУ“, Београд 1968.

Колико је др Н. Вукчевић успио да спорно питање боја на Царевом лазу 1712. године приведе рјешењу, рећи ће научна критика, а ми ћемо дати само неколико ситних примједба.

1. На стр. 11. писац је констатовао да је Томић, у вријеме кад је радио на својој расправи „Турски поход на Црну Гору 1712 године“, биљешку из Цетињског летописа о Цареву лазу „имао само у издању Димитрија Милаковића“. Међутим, Томић је ту биљешку могао имати и у издању Марка Драговића („Двјестагодишњица Царева лаза“, Цетиње 1912).

2. На стр. 17—18. писац је, без икакве примједбе, навео мишљење једног историчара да је мјесто, на коме се одиграла царевласка битка, добило назив „Царев лаз“ тек после митрополита Василија, који је умро 1766. године, док је на стр. 93. своје књиге навео цитате из двају писама црногорских главара, писаних 1747. и 1749. године, у којима се изричито помиње Царев лаз.

3. На стр. 40. стоји: „Он је (Вук Мандушић) донекле везан за љешанско село Штитаре или тамошњу најближу околину“. Вукчевић

овдје има у виду Његошеве стихове, изречене кроз уста Вука Мандушића: „На Шћепандан дође ми одива из Штитарах, љетос поведена...“ („Горски вијенац“, стих 2745—2746). По нашем мишљењу, пак, из ових стихова може се извести само толико да је одива Мандушића удата у Штитаре, куда је поведена из мјеста у коме су живјели Мандушићи, а гдје је то мјесто — о томе наведени стихови не казују ништа. Зато, у вези са питањем одакле је био црногорски Вук Мандушић, цитирани Његошеви стихови не могу доћи у обзир.

4. На стр. 51, као и на више других мјеста своје књиге, Вукчевић је изразио мишљење да је Цетињски летопис писао митрополит Василије. А по нашем мишљењу, пак, врло је мали број текстова у Цетињском летопису који су писани Василијевом руком. Летописачке биљешке које су тамо, међу којима је и биљешка о боју на Царевом лазу, писала је друга рука.

5. Такође на стр. 51, у напомени бр. 180, речено је да је Василије другобратучед владике Саве, што је сасвим тачно, а на стр. 53 речено је, опет, да му је владика Сава стриц.

6. На стр. 88. стоји: „... три точна пашалука: Призрена, Охрида и Валоне“. Ово се понавља још и на стр. 137, 139, 145, 151, 152, 153. Међутим, код Томића стоји: „...паше од Призрена, Охрида и Авлоне“ („Турски поход на Црну Гору 1712 године“, Сарајево 1920, стр. 22). Град Авлона је заиста постојао, негдје при мору у сјеверном дијелу Албаније. Али, пошто немамо при руци потребну литературу, не можемо рећи ко је овдје у праву — Вукчевић или Томић.

7. Између стр. 124. и 125. донесена је фотокопија записа о боју на Цареву лазу из књиге „Лествица“, која се чува у манастиру Савини код Херцег-Новога. Анализу овог записа Вукчевић је оптеретио сувишним и непотребним детаљима, нарочито што се тиче словних цифара које имају да прикажу бројно стање турске и црногорске војске. Обје цифре су нејасно написане, нарочито она која треба да означи број црногорске војске, за коју Вукчевић даје и неколика начина читања, који су, по нашем мишљењу, исувише несигурни (стр. 124).

8. На стр. 154. писац констатује „да је Ахмет-паша око 14. јула по старом односно 25. јула по новом календару (1712) кренуо у директну борбу да би испунио најважнију тачку султановог налога — рушење Цетињског манастира“. По нашем мишљењу, пак, најважнија тачка султановог фермана, о којему је ријеч, јесте она тачка која је Ахмет-паши налагала да покори Црногорце и потчини их турској власти, и да, на мјесту порушеног Цетињског манастира, подигне утврђење, управо „један градић“, у коме би стационарала турска посада. Ахмет-паша је успио да поруши Цетињски манастир, али тим није испунио најважнији султанов налог — да сломи борбени дух код Црногораца. У вези с овим, врло је карактеристична наредба владике Данила — да се код порушеног Цетињског манастира развију заставе и поведе коло (*Историјски записи*, књ. XI, стр. 205).

Но, најтежи пропуст писца, по нашем мишљењу, јесте тај што своје закључке није дао у сажетој форми, већ их је развио на читавих 16 страница, а тиме и разводно.

Божо Ђ. Милаковић

ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ: ИЗАБРАНА ПИСМА, Графички завод — Титоград 1967, Библиотека „Луча“ (21). Приредио за штампу др Јевто Миловић. Избор писама Бранка Бањевића.

Познато је да је више од двадесет истакнутих посленика на књизи објављивало Његошева писма. Сви су они, од pjesничких савременика до живих проучаваца његовог дјела, настојали да се сачува што вјернији текст макар и једног писма на које су успјели да наиђу. Тек би потпуна библиографија сваког од њих могла указати на многе интересантне појединости историје изучавања pjesничког и државничког дјела ове личности. Његошева писма су објављивана у најразличитијим публикацијама: у листовима, часописима, студијама и збиркама. Изузетнија прилика да се на одговарајући начин објаве сва његова сачувана писма у вријеме објаве

жавања стогодишњице pjesникове смрти није искоришћена. Писма. I, II и III у издању „Просвете“ (1951, 1953. и 1955) изневјерила су наде многих који су одавно жељели да имају у рукама солидно објављена Његошева писма.

Нема сумње да је од свих досадашњих напора у овом погледу најуспјелији Миловићев. Свега 155 изабраних писама од 1830—1851. године приређено је за штампу на најбољи начин. Уз текст писама су објављене најнужније напомене. Библиографија свакога од њих садржи најважнија објаштења (кога је писао по диктату Његоша; кога је, гдје и како објавио, ако је уопште штампано; гдје се налази оригинал и које је величине).